

УДК 343.5

Яна Триньова,

кандидат юридичних наук,
професор кафедри кримінального права
Національної академії прокуратури України,
молодший радник юстиції

КЛОНУВАННЯ ЛЮДИНИ — ОДНА ІЗ СУЧАСНИХ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИХ ПРОБЛЕМ

У статті описується сутність означеної кримінально-правової проблеми. Представлені аргументи pro et contra клонування. Відображена позиція міжнародного співтовариства щодо правового забезпечення клонування людини. Наведено приклади законодавчого врегулювання проведення клонування людини за кордоном.

Ключові слова: біоетика, біотехнології, клонування.

Можливість клонування клітини є неціненним сучасним досягненням науково-технічного прогресу. Особливого значення набуває клонування в трансплантології. Ми згодні із Л. Гармаш, Н. Хамітовим, Є. Шевчуком та іншими дослідниками проблеми клонування, що останнє є альтернативою практиці, яка наразі використовується в трансплантації органів і тканин від донора (живої чи померлої людини) іншій людині (реципієнту). Вона дає змогу повністю виключити кримінальний «компонент», а також значно підвищити ймовірність приживлення органів і тканин, отриманих внаслідок самотрансплантації. Відтак протягом останніх десятиріч проблеми клонування, пов'язані з отриманням ідентичних живих організмів або їхніх органів чи тканин, стали предметом гострої дискусії серед учених, політиків, міжнародної громадськості [1].

Оскільки частково ця біоетична дилема торкається і кримінально-правового поля, ми її відносимо до кримінально-правових біоетичних дилем.

На жаль, серед українських вчених-криміналістів біоетичний аспект цієї проблеми не є актуальним об'єктом досліджень.

Метою статті є ознайомлення читача із суттю такої біоетичної дилеми як клонування людини. Усвідомлення суті цієї дилеми необхідне для обрання вірних засобів для її розв'язання, в тому числі й кримінально-правовими засобами. До-

датковою метою є розширення світогляду вчених-криміналістів, спонукання їх вийти за класичні предмети досліджень та звернути увагу на актуальні сучасні глобальні проблеми, які безпосередньо стосуються і кримінального права.

Згідно з тлумачним словником спочатку слово «клон» (англ. cloning від гр. «гілочка, втеча, нащадок») вживали для групи рослин (наприклад фруктових дерев), отриманих від однієї рослини-виробника вегетативним (не насіннєвим) способом. Пізніше клоном стали називати не тільки всю таку групу, а й кожен окрему рослину в ній (крім першої), а процес отримання таких нащадків — клонуванням [2; 3; 4].

Про безстатеве розмноження, тобто клонування ссавців, заговорили в 90-ті роки ХХ ст., а достовірно воно набуло поширення після експерименту з вівцею на ім'я Доллі, яку було клоновано в 1997 р. в інституті Рослінг (Велика Британія) доктором Яном Вілмутом [5].

Клонування може стати в пригоді особливо щодо відтворення представників флори та фауни, якщо останні є вимираючим видом чи взагалі вже вимерли та занесені до Червоної книги. Особливо важливо визначати наукові межі такого відтворення, щоб уникнути порушення наявного в природі балансу.

Щодо техніки «виробництва» клонів науковці вирізняють два способи створення клонів. Найефективніший серед них відбувається за допомогою *методу*

«переносу ядра». Саме він був застосований при клонуванні вівці Доллі у Великобританії. Ця спроба була не дуже вдалою, бо невдовзі вівця померла. Проте ця методика є поки що найкращою для розроблення на її підставі методики клонування людини.

В основі іншого способу клонування лежить *метод партеногенезу*, тобто технологія «розщеплення ембріона». Цей спосіб є більш обмеженим та проблематичним. Як показують дослідження, цей метод не може надати результат, ідентичний батьківському організму, а отже, не є можливим варіантом для клонування. Таким чином, клон є генетичною копією оригіналу. Але, якщо врахувати особливості людського організму, то теоретично клон за будь-яких обставин або чинників ніяк не є абсолютною копією, а лише максимально наближеною копією до оригіналу повторення [6].

За *функціональним призначенням* вирізняють терапевтичне та репродуктивне клонування. Результатом терапевтичного клонування є народження людини. Терапевтичне клонування людини передбачає, що розвиток ембріона закінчується через 14 днів, використовується для отримання стовбурових клітин з ембріону.

За прикладом неоднозначності технологій та призначення клонування, ставлення суспільства до останнього також є неоднозначним. Питання етичності клонування людини, її органів чи тканин обговорюється вченими, лікарями й фахівцями з питань біоетики вже майже два десятиліття. За свідченнями Л. В. Корочкіна, з виникненням наприкінці ХХ ст. самої ідеї клонування до жвавих дискусій із цього приводу долучилася чи не вся світова спільнота [7; 8; 9].

Загальні аргументи прихильників клонування (обох видів) можна узагальнити таким чином. По-перше, вони обстоюють особисте право кожного на відтворення, продовження роду, яке є невідокремленою складовою автономії особистості (поряд з такими правами, як право на контрацепцію, запліднення в пробірці, штучне запліднення тощо). Технологія переносу ядра соматичної клітини (клонування), на їхню думку, є всього лише одним із різновидів механізму виробництва. По-друге, заборона на

клонування буде суперечити принципу свободи наукових досліджень. За твердженням лауреатів Міжнародної академії гуманізму, моральні та етичні проблеми, породжені клонуванням, не більше тих, з якими люди вже стикалися (ядерна енергія, рекомбінантна ДНК чи комп'ютерне моделювання) — вони просто нові.

Щодо противників клонування, то їх аргументи зводяться до обов'язкового дотримання етики в науці. Численні експерименти і технології можуть і повинні регулюватися не для обмеження знань, а для захисту благополуччя кожної людини і всього суспільства в цілому. Що ж стосується права на відтворення, ми поділяємо в цьому питанні думку Б. В. Конюхова. На його погляд, по-перше, клонування більше нагадує копіювання того, що вже є, ніж створення нової людської особи. Це не можна назвати повністю правом на відтворення, продовження роду, швидше це право на контроль над природою в особі іншої людини із раніше заданими генетичними характеристиками. По-друге, клонування підриває автономію і індивідуальність клонованої людини. Батьки і суспільство стануть розглядати таких дітей швидше як об'єкти, засіб задоволення своїх амбіцій, досягнення певних генетичних можливостей і талантів. Таким чином, цінність такої дитини буде повністю залежати від відповідності заданим критеріям. По-третє, клонування неминуче буде підірвати традиційні норми сім'ї і шлюбу, материнства і батьківства. Б. В. Конюхов переконаний, що це призведе до серйозних наслідків для суспільства в цілому, поставивши під загрозу не лише гідність людини, а й її соціальну належність [10; 11].

Американська дослідниця проблеми клонування Н. Л. Джоунс, стверджує, що духовенство (принаймні, в США. — Авт.) також не залишилось осторонь такого неоднозначного досягнення науково-технічного прогресу в сфері репродуктивного клонування. Щодо терапевтичного клонування, то, за свідченням вченої, католицька церква сама агітує за проведення досліджень у цій галузі та намагається наводити відповідні релігійні аргументи [12].

Щодо загальносвітової державно-правової реакції на клонування зазначимо, що найбільш поширена заборона клонування в Європі. Вона забезпечується на регіональному рівні в міжнародному праві, в праві Європейського Союзу і на рівні національного законодавства окремих держав.

В Європі існує єдиний на сьогоднішній день міжнародний акт, що встановлює заборону клонування людини, — Додатковий протокол про заборону клонування людини 1998 р. до Конвенції Ради Європи про захист прав і гідності людини щодо застосування біології та медицини 1997 р. [13], який підписала більшість європейських країн. Значення Додаткового протоколу в тому, що в ньому вперше була легально визначена позиція міжнародного співтовариства з проблеми клонування людини і заданий імпульс для подальшого розвитку цієї заборони на різних рівнях правового регулювання. Для України він набрав чинності з 01.03.2001 р.

У 1997 р. було прийнято Загальну декларацію ЮНЕСКО, яка заборонила клонування людини та вимагала суворого контролю над усіма подібними роботами в кожній державі, котра здійснювала наукові дослідження в цій сфері [14]. Однак у цих документах не було визначено, який саме вид клонування є забороненим, що значно обмежувало проведення досліджень та терапії в цій сфері за допомогою терапевтичного клонування.

Розв'язало цю проблему право Європейського Союзу. В 2000 р. в Німці була прийнята Хартія основних прав Європейського Союзу, якою було заборонено тільки репродуктивне клонування [15], тобто терапевтичне клонування дозволялось. На сьогоднішній момент Хартія про основні права не має обов'язкової сили, але з розвитком процесу, позначеного в Лаакенській декларації «Майбутнє Європи» 2001 р. [16], вона може стати складовою частиною Конституції Європейського Союзу. Для України, допоки вона не стане державою—членом Європейського Союзу, Хартія становить тільки пізнавальний та науковий інтерес.

Як зазначає А. Лисокінь, деякі європейські структури миттєво відреагували на цей документ. Так Європейська група

по етиці в науці і новим технологіям, спеціально створена для консультування Європейської комісії і Європейського парламенту з питань біоетики, назвала терапевтичне клонування людських клітин багатообіцяючим, але передчасним [17]. Вочевидь простежується деяка невизначеність Європейського Союзу стосовно терапевтичного клонування людських клітин. Воно не забороняється в Хартії про основні права, але і дозвіл на нього не схвалюється офіційними структурами Європейського Союзу.

Ситуацію ще більше заплутав казус, що відбувся в 1999 р., коли Європейське патентне бюро зареєструвало заявку Единбурзького університету (Шотландія) на дослідження в галузі стовбурових клітин людських ембріонів, отриманих шляхом клонування. Після скандалу, що вибухнув, чиновники Бюро вказали на прикру помилку [18] (щодо патентування подібних досліджень. — Авт.). Проте сама можливість появи такої скандальної ситуації говорить швидше про вичікувальну позицію Європейського Союзу в цьому питанні, ніж про несхвалення терапевтичного клонування людини.

Пізніше аналогічна справа (С-34/10) виникла між громадянином Німеччини Олівером Брюстлом та організацією «Грінпіс» («Oliver Bruestle v. Greenpeace») [19]. Європейський суд у цій справі виніс рішення про заборону патентування досліджень, проведених на людських ембріонах, у тому числі клонованих. Доречі, в межах цієї справи було надано уточнення поняття «людський ембріон». В цьому контексті Європейський суд зазначив, що принципово важливо прийняти єдину термінологію на всьому просторі Європейського Союзу, для попередження патентування проведених досліджень на людських ембріонах у тих державах, де останні розуміються у вузькому сенсі. Отже, під людським ембріоном Європейський Суд розуміє як ембріон, який був створений природним шляхом у людському організмі, так і штучним шляхом в один із способів за допомогою методу переносу ядра або методу партеногенезу. Проте цим рішенням Суд не забороняє проведення терапевтичного клонування, яке

передбачається національними законодавствами держав—членів Євросоюзу.

Цікаво, що національні закони держав—членів Європейського Союзу, як правило, не розрізняють репродуктивне і терапевтичне клонування людини і забороняють будь-який з видів, хоча, на нашу думку, це — невірний підхід. Ці два види клонування є зовсім різними за своїми наслідками, а відтак мають забезпечуватися різними державно-правовими заходами. Україна, на наше переконання, в 2004 р. пішла вірним шляхом, розділивши терапевтичний та репродуктивний види клонування, закріпивши їх правове врегулювання у відповідному законі.

Пізніше, в 2005 р., Україна підписала та ратифікувала Загальну Декларацію ООН про геном людини та права людини. Згідно з цим документом передбачена заборона всіх форм клонування людини тією мірою, якою вони несумісні з людською гідністю та захистом людського життя. Дослідивши технологію клонування та етапи розвитку ембріона, можна зробити висновок, що таким формулюванням Декларацією був наданий дозвіл на проведення тільки терапевтичного клонування, адже про гідність людини на стадії розвитку ембріона до 14 днів йтися не може. Отже, Закон України «Про заборону репродуктивного клонування людини» не суперечить міжнародним нормативно-правовим актам у цій сфері.

Приємним фактом є те, що, прийнявши Закон «Про заборону репродуктивного клонування людини» в 2004 р., Україна випередила рекомендації міжнародної спільноти щодо врегулювання правового забезпечення клонування на національному рівні. Так, стаття 11 Загальної Декларації ООН про геном людини та права людини (2005 р.) рекомендувала врегулювати питання щодо правового забезпечення видів клонування на національному рівні [20]. Крім України, що, правда, вже після підписання цієї Декларації, на рекомендації ООН відреагували уряди Австралії, Бельгії, Великої Британії, Данії, Іспанії, Італії, Нідерландів, Німеччини, Франції, Швеції, Японії. Проте, на відміну від України, зазначені країни відреагували на таку

рекомендацію міжнародної спільноти не тільки внесенням відповідних змін до внутрішнього «позитивного» законодавства, а ще й криміналізацією репродуктивного клонування.

Залежно від особливостей правової системи деякі держави (наприклад, Велика Британія, Німеччина, Японія тощо) кримінальну відповідальність за клонування встановили на рівні спеціальних законів.

У **Великій Британії** — «батьківщині» клонування, Закон «Про репродуктивне клонування людини» від 2001 р. (The Human Reproductive Cloning Act 2001) містить норми про позбавлення волі терміном на 10 років за репродуктивне клонування людини [21].

Проте «попередником» зазначеного закону був Акт «Про зачаття людини і ембріологію» від 1990 р., який до недавнього часу не охоплював методики клонування людини і, відповідно, не проводив диференціації між репродуктивним і терапевтичним клонуванням.

У **Данії** дослідження у сфері клонування заборонені «Актом про систему наукових комітетів з етики і управління біомедичними дослідницькими проектами» (Erklaering om forsknings etiske komiteer og styring biomedicinske forskningsprojekter), прийнятим у 1992 р. [22]. В цьому Акті безпосередньо вказується на заборону проведення заміни ядер клітин, тобто проведення клонування з будь-якою метою.

У **Росії** діє Федеральний закон № 54-ФЗ від 20.05.2002 р. «Про тимчасову заборону на клонування людини» [23]. Стаття 2 Федерального закону визначає клонування людини як «створення людини, генетично ідентичної іншій живій або померлій людині, шляхом перенесення в позбавлену ядра жіночу статеву клітину ядра соматичної клітини людини». Проте слабкість цього законодавчого акта в тому, що він вводить саме тимчасову заборону клонування людини і фактично не забороняє, а заморожує дослідження в цій галузі. В 2010 р. до цього документа були внесені зміни, якими передбачається пролонгація тимчасової заборони на проведення репродуктивного клонування людини до дня вступу в силу Федерального закону, що

передбачатиме порядок використання технологій клонування організму з метою клонування людини [24]. Відповідно в законодавстві РФ клонування людини не криміналізовано.

Законои **Китаю** (2003 р.) та **Сінгапуру** (2004 р.) також забороняють репродуктивне клонування [25].

На відміну від інших держав, в яких законодавче регламентування клонування з'явилося тільки в 90-х роках ХХ ст., **США** встановили цілковиту заборону клонування ще в 1980 р. В 2003 р. Палата представників Конгресу ухвалила новий закон (Human Cloning Prohibition Act of 2003) [26], котрим передбачено покарання за клонування, спрямоване як на розмноження, так і на медичні дослідження чи лікування. Кардинально новим цей закон не відрізнявся, хоча ним передбачалося покарання за здійснення клонування людини: вчинення такого злочину тягнуло за собою 10-річне тюремне ув'язнення та штраф у розмірі 1 млн доларів США.

В **Іспанії** кримінальну відповідальність за клонування людського ембріона також передбачено окремим нормативно-правовим актом «Про право человека на репродукцию» (Derecho a la reproducción humana (inseminación y fecundación in vitro)), прийнятим у 1988 р. [27]. В 1995 р. кримінальну відповідальність за клонування став передбачати і КК Іспанії.

На Близькому Сході заборону на репродуктивне клонування розмістив у своєму законодавстві в 2004 р. **Ізраїль** [28].

Федеральний закон **ФРН** «Про захист ембріонів» (Embryonenschutzgesetz — EschG) від 1990 р. називає злочином створення ембріона, генетично ідентичного іншому ембріонові, незалежно від того, живий останній чи мертвий [29]. Як зазначає П. Вуд, законодавство Німеччини є більш суворим у порівнянні з останньою редакцією протоколу до Європейської конвенції про права людини, яка забороняє будь-які дослідження на людському ембріоні. Однак у нормативно-правовому акті Німеччини є білі плями, адже не можна вважати абсолютно ідентичним клон, який отриманий внаслідок заміни ядра [30]. В такому клоні

міститься ще генетична інформація яйце-клітини.

В **Японії** парламент 29.11.2000 р. прийняв закон «Про застосування технологій клонування людини і інших подібних технологій», який також містить кримінальну відповідальність за порушення його норм [31]. Згідно з цим законом заборонено репродуктивне клонування, проте дозволено проводити дослідження на ембріонах. Накладається цим законом заборона на перенос людського ембріона до тіла тварини і навпаки. Дослідження можна проводити тільки на клонованих ембріонах на стадії їх розвитку до 14 днів. Також цим актом заборонено імпорт/експорт ембріонів та торгівля людськими гаметами.

Аналогічне законодавство мають **Австралія**, **Бельгія**, **Італія**, **Колумбія**, **Мексика**, **Нова Зеландія**, **Нідерланди**, **Румунія**, **Франція**, **Швеція** — в цих країнах заборонено репродуктивне клонування. Використання клонованих ембріонів у терапевтичних цілях дозволено у віці розвитку ембріона до 14 днів.

Підбиваючи підсумок викладеному, можна констатувати, що в європейських країнах заборона клонування встановлюється в одній з трьох форм: пряма або непряма повна заборона клонування людських істот, заборона репродуктивного клонування людини, тимчасова заборона на клонування людини.

На *пострадянському просторі* кримінальна відповідальність за клонування людини вперше була застосована в законодавстві **Молдови**. Так, ст. 144 КК Молдови визнає злочином створення людських істот шляхом клонування [32]. Дещо пізніше подібні норми з'явилися в КК **Словенії** (2002 р.) та **Словаччині** (2003 р.).

Слід зазначити, що репродуктивне клонування заборонено не в усіх країнах. Тенденція є такою, що дозвіл на репродуктивне клонування містять в своїх законодавствах, як правило, країни, що тільки починають розвиватися. Вони і стають «притулком» для дослідників, які в такий спосіб «обходять» право та продовжують дослідження в цій галузі. Ще одним способом «обходу» права є проведення подібних операцій в нейтральних водах у відкритому морі на

судні-госпіталі [33] (як колись із абортами чи евтаназією). Наслідками подібних «експериментів» стало народження клонованих людей. Так, у 2003 р. в Японії народилась третя в світі клонована дитина [34]. В 2012 р. в США вчені вже змогли виростити штучно — поза організмом матері — клонованого ембріона людини [35]. На наше переконання, таких дітей буде ще далі більше. І тільки залишається уявляти, яких нащадків можуть вони дати.

В умовах законодавчих імперативів щодо заборони клонування подібні медичні послуги стануть латентними. Ми не виключаємо, що медичні послуги з репродуктивного клонування людини стануть завуальованими під надання інших дозволених законодавством деяких країн послуг (наприклад терапевтичне клонування).

Іншу проблему, пов'язану з клонуванням, порушив російський дослідник С. Є. Мотков, який вважає, що забруднення зовнішнього середовища і різке ослаблення природного відбору в результаті поліпшення медичного обслуговування населення і підвищення рівня життя призводять до зростання генетичного тягаря, що веде до біологічної деградації населення в геометричній прогресії. При цьому він посилається на твердження Н. П. Дубініна про те, що проблема генетичного тягаря за своєю актуальністю дорівнюватиме проблемі охорони навколишнього середовища, оскільки біологічній деградації в СРСР відповідала моральна деградація — розслаблення волі і розвиток порочних схильностей (алкоголізм, наркотики, розлучення, самогубства, злочинність). З погляду С. Є. Моткова, одним із кроків виходу з кризової ситуації є міцне закріплення ідеї штучного відбору в державній ідеології і політиці. Росія має почати проведення «євгенічного експерименту» спочатку в невеликому місті, «покроково розширюючи територію, що охоплюється євгенічними заходами». Що ж включають «євгенічні заходи»? Це — відбір громадян на основі психологічного тестування, медичного обстеження, відомостей про успішність (школа, вуз) і т. п.; штучне запліднення на основі відібраної сперми (провідний показник донорів сперми — коефіцієнт інтелекту-

альності) і тому подібне. Мета подібних заходів — підвищення «розумових здібностей населення» [36].

Розмірковувати над цією заявою необхідно не поспішаючи, без емоцій. Дійсно, коли мова заходить про євгеніку, відразу подумки ми повертаємось до часів Нацистської Німеччини з її страшними експериментами на людях. Проте, на наше переконання, це досить однобічний та необ'єктивний підхід. Не можна скидати з терезів розвиток науково-технічного прогресу. Знов повторимось, що очікувати від науково-технічного прогресу тільки добра також наївно, як і очікувати від нього тільки зла. Ми не зможемо об'єктивно штучно його стримувати і тим більше не можемо вдавати, ніби його не існує, не передбачаючи відповідного правового забезпечення нових відносин, які виникають поки між людьми, а в майбутньому, можливо, — між іншими створіннями.

Тому, коментуючи наведені думки російського дослідника С. Є. Моткова щодо запровадження на державному рівні євгенічної політики, вважаємо, що така політика знадобиться дещо пізніше, можливо, на технологічно наступному етапі розвитку людства. Сьогодні, враховуючи сучасні науково-технічні надбання, впроваджувати євгеніку зарано. Навряд чи суспільство зможе попередити зловживання в цій сфері та утриматись від створення не тільки ідеальної людини, в доброму значенні цього слова, а й створення ідеального «поганця».

Проте, яким би шляхом не пішло людство, всі «нові знання», які можуть бути ним отримані чи вже отримані, мають оприлюднюватись та обговорюватись; проходити біоетичну експертизу. Суспільством мають бути вжиті всі заходи для того, щоб ці знання не стали «небезпечними знаннями», протидіяти яким та намагатись мінімізувати небезпечні наслідки використання яких буде досить складно. Виявити ці нові знання, піддати їх аналізу, використовуючи біоетичні засади, — є одним із завдань біоетики. На базі біоетичних засад має бути розроблений і відповідний державно-правовий механізм врегулювання цих нових знань. Проте про це буде йтися в нашій наступній публікації.

ПРИМІТКИ

1. Хамітов Н. Історія філософії. Проблема людини та її меж / Н. Хамітов, Л. Гармаш, С. Крилова. — К. : Наук. думка, 2000. — С. 12—17.
2. Глазко В. И. Русско-англо-украинский толковый словарь по прикладной генетике, ДНК-технологии и биоинформатике / В. И. Глазко, Г. В. Глазко. — К., 2001.
3. Глік Б. Молекулярна біотехнологія / Б. Глык, Дж. Пастернак. — М., 2002.
4. Жегунов Г. Словарь-справочник по генетике / Г. Ф. Жегунов, Ю. В. Боянович. — Х., 2001.
5. Wilmut I. K.H.S. Viable offspring derived from fetal and adult mammalian cells / I. Wilmut, A. E. Schnieke, J. McWhir, A. J. Kind, Campbell // Nature, 1997 Feb 27 issue 6619. — P. 810—813.
6. Лисокінь А. Правові аспекти клонування людини / А. Лисокінь // Персонал. — 2012. — № 21 (478).
7. Корочкин Л. В лабиринтах генетики / Л. Корочкин // Новый мир. — 1999. — № 4. — С. 111—112.
8. Третьякова В. До питання формування міжнародно-правових біоетичних засад терапевтичного клонування органів і тканин людини / В. Третьякова // Віче. — 2013. — № 2.
9. Хамітов Н. Зазнач. праця.
10. Конюхов Б. В. Етична сторона клонування / Б. В. Конюхов // Наука і життя. — 2006. — № 5.
11. Бойко Н. Правове врегулювання клонування [Електронний ресурс] / Н. Бойко // Юридичний журнал. — 2009. — № 4. — Режим доступу : <http://www.justinian.com.ua>.
12. Джоунс Н. Л. Этика терапевтического клонирования человека [Електронний ресурс] / Н. Л. Джоунс. — Режим доступу : www.scienceandapogetics.org.
13. Конвенція про захист прав і гідності людини щодо застосування біології та медицини: Конвенція про права людини та біомедицину від 04.04.1997 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua>.
14. Загальна декларація про геном людини та права людини від 11.11.1997 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua>.
15. Хартія основних прав Європейського Союзу від 07.12.2000 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : zakon2.rada.gov.ua.
16. Лаакенська декларація «Майбутнє Європейського Союзу» (Декларація Лаакена) від 15.12.2001 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua>.
17. Лисокінь А. Зазнач. праця.
18. Stem Cell Patents in Scotland [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.eurostemcell.org>.
19. The European Court of Justice Bars Stem Cell Patents In Landmark Decision [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://btlj.org/>.
20. Загальна декларація про геном людини та права людини від 11.11.1997 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua>.
21. The Human Reproductive Cloning Act 2001 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.legislation.gov.uk>.
22. Erklæring om forsknings etiske komiteer og styring biomedicinske forskningsprojekter [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://www.retsinformation.dk>.
23. О временном запрете на клонирование человека : Федеральный закон № 54-ФЗ от 20.05.2002 г. (принят ГД ФС РФ 19.04.2002 г.) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://docs.cntd.ru/document/901818096>.
24. Федеральный закон от 29.03.2010 г. № 30-ФЗ «О внесении изменения в статью 1 Федерального закона «О временном запрете на клонирование человека» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://base.garant.ru>.
25. Cloning — Global Policies On Human Cloning [Електронний ресурс]. — Режим доступу : www.libraryindex.com.
26. Human Cloning Prohibition Act of 2003 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.govtrack.us>.
27. Derecho a la reproduccion humana (inseminacion y fecundacion in vitro) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.juridicas.unam.mx>.

28. Cloning — Global Policies On Human Cloning [Електронний ресурс]. — Режим доступу : www.libraryindex.com.
29. Embryonenschutzgesetz — ESchG [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.gesetze-im-internet.de>.
30. Вуд П. В какой степени право может контролировать клонирование человека / П. Вуд // Реферативный журнал. Серия «Государство и право». — 2000. — № 3. — С. 144.
31. Cloning — Global Policies On Human Cloning [Електронний ресурс]. — Режим доступу : www.libraryindex.com.
32. Уголовный кодекс Республики Молдова : принят Парламентом Республики Молдова 18.04.2002 г.; введен в действие 21.06.2002 г.; с изм. и доп. на 19.12.2002 г. (по состоянию на 29.12.2002 г.). — СПб. : Юрид. Центр Пресс, 2003. — 406 с.
33. Порочное зачатие // Известия. — 2003. — 26 сент.
34. Рашидханова Д. К. О правовом регулировании отношения клонирования генома человека [Електронний ресурс] / Д. К. Рашидханова // Медицинское право. — 2007. — № 1. — Режим доступу : www.alppp.ru.
35. Tachibana M. P., Sparman M. ets. Human Embryonic Stem Cells derived by Somatic Cell Nuclear transfer / M. P. Tachibana, M. Sparman [ets]. // Cell. Volume 153, issue 6, 1228-1238, 15 May 2013.
36. Лисокінь А. Зазнач. праця.

Тринева Яна. Клонирование человека — одна из современных уголовно-правовых проблем.

В статье описывается сущность обозначенной уголовно-правовой биоэтической дилеммы. Представлены аргументы pro et contra клонирования. Отражена позиция международного сообщества относительно правового обеспечения клонирования человека. Приведены примеры законодательного урегулирования проведения клонирования человека за рубежом.

Ключевые слова: биоэтика, биотехнологии, клонирование.

Trynova Jana. Human cloning — one of the modern criminal law issues.

The article describes essence of the designated criminal bioethical dilemmas. Presented arguments pro et contra cloning. Reflects the position of the international community concerning the legal support of human cloning. The examples of legislative regulation of human cloning abroad.

Key words: bioethics, biotechnology, cloning.